

Одночасно використання цього принципу наближує управління витратами до єдиної інформаційної системи підприємства, оскільки безпосередньо через функції обліку формуються первинні дані про витрати, сукупність яких є вже інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень. Отже, формуючи різні інформаційні потоки, управління витратами задіюється в побудову архітектури управлінської інформаційної системи.

Принцип комплексності передбачає комплексну систему дій, які забезпечували б вироблення взаємозв'язаних управлінських рішень, кожне із яких вносить свій вклад в оптимізацію співвідношення "витрати-вигода".

Висновки. Підсумовуючи запропоновані підходи до змісту та порядку розроблення концепції управління витратами, необхідно відзначити, що дана концепція відображає багатоаспектність поняття "управління витратами" і ґрунтується на системному підході та відповідних принципах.

Засадами підвалинами концепції управління витратами є цільова лінія, синтез елементів механізму управління витратами, специфічні техніки й технології процесу управління, залежні від мети і часового фактора, багатовекторність.

Стрижневою лінією авторської концепції управління витратами виступає трактування управління витратами як єдиного блоку систем управління підприємством загалом і одночасно підсистеми в ієрархічній мережі управління змінами.

1. С.Ф. Голов *Управленческий учет*. – К.: СКАРБИ, 1998. – 384 с. 2. Данилюк М.О., Лециій В.Р. *Теорія і практика процесно-орієнтованого управління витратами*. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2002. – 248 с. 3. Захарчин Г.М. *Управління затратами в ракурсі фінансово-кредитної політики. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна фінансово-кредитна та податкова політика (Щорічник наукових праць)*. Вип. VI / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 1998. – С. 53–59. 4. Лисенко В.П. *Системний підхід до процесу управління операційними витратами торговельних підприємств // Економіка, фінанси, право.* – 2003. – № 4. – С. 23–27. 5. Нестеренко І.В. *Методика прогнозування витрат на підприємствах рекламного бізнесу. // "Актуальні проблеми економіки".* – 2003. – № 4 (22). – С. 15–18. 6. Цал-Цалко Ю.С. *Витрати підприємства: Навч. посібник.* – К., УУЛ, 2002. – 656 с.

УДК 331.5:005:332.1

У.Я. Садова

Інститут регіональних досліджень НАН України

НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЇХ ЗНАЧЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

© Садова У.Я., 2004

Аналізуються сучасні тенденції і особливості розвитку неприбуткових організацій в Україні. Наводиться їх структура, визначено показники, які характеризують територіальну організацію. Вказано на нові виробничі системи (кластери) – ефективний шлях піднесення регіональної економіки. Головна увага приділена їх значенню в реалізації регіональної соціальної політики в Україні.

Modern trends and particularities of the development of nonprofit organizations in Ukraine are analyzed. Theirs structure is suggested; the indexes characterizing territory organization are suggested. New Productive Systems (Cluster) – efficient way for growth of regional economy are given. Main attention is pain theirs role in realization of the regional social policy in Ukraine.

Постановка проблеми. Невід'ємною передумовою активізації регіональної соціальної політики в Україні є гармонізація відносин між усіма суб'єктами організації чи регулювання соціального життя, які реалізують свої функції в межах певної території. Значне місце в цьому

процесі відводиться неприбутковим організаціям, котрі на відміну від суб'єктів підприємницької діяльності не ведуть комерційної діяльності, проте мають широкі права, обов'язки й можливості в здійсненні соціальних перетворень у суспільстві. В Україні увага до діяльності неприбуткових організацій з року в рік зростає. Це підтверджується положеннями таких документів, як Послання Президента України до Верховної Ради України „Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002–2011 роки”, Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році, затверджена Верховною Радою Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2003–2004 рр. Особливі соціальні зобов'язання на неприбуткові організації покладаються в Україні у зв'язку з дефіцитом бюджетних коштів на вирішення проблем соціального розвитку. При цьому практика засвідчує різко виражену територіальну нерівномірність концентрації неприбуткових організацій в Україні. Це впливає не лише на особливості поточного моменту їх становлення, але й доволі часто виступає потужним фактором активізації соціальної політики в умовах функціонування регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні термін „неприбуткова організація” введено в обіг податковими органами в процесі формування й розвитку власної (відомчої) системи обліку й статистики. Потреба структурування організацій за ознакою прибутковості визріла з прийняттям Законів України „Про об'єднання громадян”, „Про оподаткування прибутку підприємств” й актуалізувалася із зростанням їх кількості та видового різноманіття [1]. Саму класифікацію неприбуткових організацій було визначено пп.7.11.1 п.7.11 ст.7 Закону України від 28.12.94 р. № 334/94-ВР „Про оподаткування прибутку підприємств” (у редакції Закону України від 22.05.97 р. № 283/97-ВР) зі змінами та доповненнями і деталізовано в Порядку визначення структури ознаки неприбуткових установ (організацій), затвердженому наказом ДПА України від 03.07.2000 р. № 355, зареєстрованим у Мінюсті України 27.07.2000 р. за № 451/4702 [7]. Згідно з Порядком визначення ознаки в системі податкових органів України виділяють 15 видів неприбуткових організацій. Це - органи державної влади України; установи, організації, створені органами державної влади України, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів; органи місцевого самоврядування; установи, організації, створені органами місцевого самоврядування, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів; благодійні фонди (організації), створені в порядку, визначеному законом для проведення благодійної діяльності; громадські організації, створені з метою здійснення екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, освітньої і наукової діяльності; творчі спілки; політичні партії; науково-дослідні установи і вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, внесені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави; пенсійні фонди, кредитні спілки; інші, ніж визначені вище, юридичні особи, діяльність яких не передбачає одержання прибутку відповідно до норм відповідних законів; спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників і які не проводять господарської діяльності, за винятком одержання пасивних доходів; релігійні організації, зареєстровані в порядку, передбаченому законом; житлово-будівельні кооперативи, об'єднання власників багатоквартирних будинків, створені в порядку, визначеному законом. Звісно, що неприбуткові організації мають доволі різні пріоритети й можливості в реалізації функцій соціального розвитку, часто соціальні цілі є інструментом досягнення мети. Так, мета політичних партій – прийти до влади, мета громадських організацій – лобіювання інтересів членів організації³.

³ Закон України „Про політичні партії в Україні” Ст.2 „Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах”. Закон України „Про об'єднання громадян”. Ст.3: „Громадські організації є об'єднання громадян, для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів”.

Діяльність неприбуткових організацій (державні, політичні та громадські об'єднання громадян) регулюється відповідним законодавством⁴, а фінансовою базою функціонування є внески, кошти або майно, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги, добровільних пожертв для забезпечення потреб їх основної діяльності. Неприбуткові організації іноді тлумачать як „третій сектор” і відносять до нього і державні установи, і благодійні організації, і релігійні організації, і об'єднання громадян громадського й політичного характеру, інші організації.

Загалом в Україні роль неприбуткових організацій у реалізації регіональної соціальної політики проаналізована досить мало. В останні роки це знаходить відображення в контексті обговорення концепції становлення й розвитку громадянського суспільства (Є.Бистрицький, О.Білий, В.Геєць, О.Задоянчук, Л.Кудіна, В.Куценко, В.Литвин, В.Медведчук, І.Підлуска, М.Рябчук, В.Симоненко, О.Скрипнюк, Л.Шара та ін.).

Формулювання цілей статті. Неприбуткові організації, реалізуючи основну свою статутну діяльність, володіють значним кадровим, організаційним, фінансовим потенціалом, необхідним для активізації регіональної соціальної політики в Україні. Вони можуть виконувати доволі різні (не завжди узгоджені з пріоритетами, темпами, характером державної соціальної політики) соціальні ролі організації та регулювання життя територіальних громад. Так, впливаючи на основні соціальні інститути суспільства – рід, владу, власність [2] – ці організації спричиняються до трансформацій в соціальній структурі населення, до змін в мотивації праці та зайнятості, у функціонуванні системи соціального захисту, у формуванні в населення уяви про якісну структуру добробуту.

У територіальному аспекті нарощування кількості та видового урізноманітнення неприбуткових організацій України має свої особливості. Більше того, відбувається формування значної кількості структур, що взаємодіють та взаємодоповнюють, або ж заперечують одна одну в умовах зростання конкуренції за свого споживача (клієнта). Виникає потреба в моніторингу цього процесу, в оцінці тенденцій та особливостей регіонального соціального розвитку, в обґрунтуванні нових підходів до розвитку й організації соціального життя територіальних громад. Адже, локалізуючись в певних територіальних межах, неприбуткові організації стають своєрідними „продуцентами” й споживачами так званого „соціального капіталу”, основу якого становлять взаємодія, довіра, надійність і прозорість в стосунках між суб'єктами господарювання на даній території [6], і котрий ці організації можуть витратити не завжди конструктивно й оправдано. Очевидно, нині слід говорити про підтримку формування в Україні не лише систем виробничих, але й соціальних кластерів⁵, що організовуються на основі мережевих структур як державних, так і

⁴ Закон України „Про об'єднання громадян” (1992р., 16 червня), Постанова КМ України „Про затвердження положення „Про порядок легалізації об'єднань громадян” (1993, 26 лютого), Постанова КМ України „Про порядок оплати та розмір збору за реєстрацію об'єднань громадян”(1993р., 26 лютого), Постанова КМ України „Про порядок реєстрації символіки об'єднань громадян”(1993р., 26 лютого), Постанова КМ України „Про порядок реєстрації філій, відділів представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав в Україні” (1993р., 26 лютого), Тимчасове положення, затверджене Указом Президента України „Про кредитні спілки в Україні” (1993р., 20 вересня), Тимчасові правила реєстрації благодійних фондів, затверджені Наказом Міністра юстиції України (1994р., 6 жовтня), Закон України „Про політичні партії в Україні” (2001р., 5 квітня), Закон України „Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” (1002р., 13 грудня), Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” (1994 р., 28 грудня), Закон України „Про державну службу” (1993, 16 грудня), ін..

⁵У світовій економіці ідея формування виробничих кластерів вивчалася починаючи з кінця ХІХ століття і на протязі всього ХХ століття В ХХІ столітті організаційно-економічні технології стимулювання регіонального та територіального розвитку, які знайшли своє концентроване відображення у кластерній концепції менеджменту та кластерному аналізі, обумовили проведення Першого Всесвітнього конгресу з локальних виробничих систем (Париж, 23-25 січня 2001р.) під егідою ряду міжнародних організацій, зокрема Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД), Програми розвитку регіональної економіки і зайнятості (LEED), Агенції з територіального планування та регіонального розвитку уряду Франції (DATAR), UNIDO, Всесвітнім банком, Європейською комісією і т.д. В Україні відповіддю на роботу Конгресу стало проведення Міжнародного економічного Форуму „Нові виробничі системи і прискорений розвиток регіонів” (Київ, 16 листопада 2001р.).

недержавних неприбуткових організацій, і які на відміну від традиційного секторального підходу до організації територіального соціального управління, будуть в ХХІ ст. розвиватися в умовах нової економіки („ери економіки вільного часу”) [9], диктувати нові потреби пошуку синергії взаємодій між окремими суб’єктами соціальних відносин в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Питання участі неприбуткових організацій в реалізації регіональної соціальної політики в Україні тісно пов’язане з інтенсивністю процесу кількісних та якісних змін їх інфраструктури. Це стосується в тій чи іншій мірі усіх.

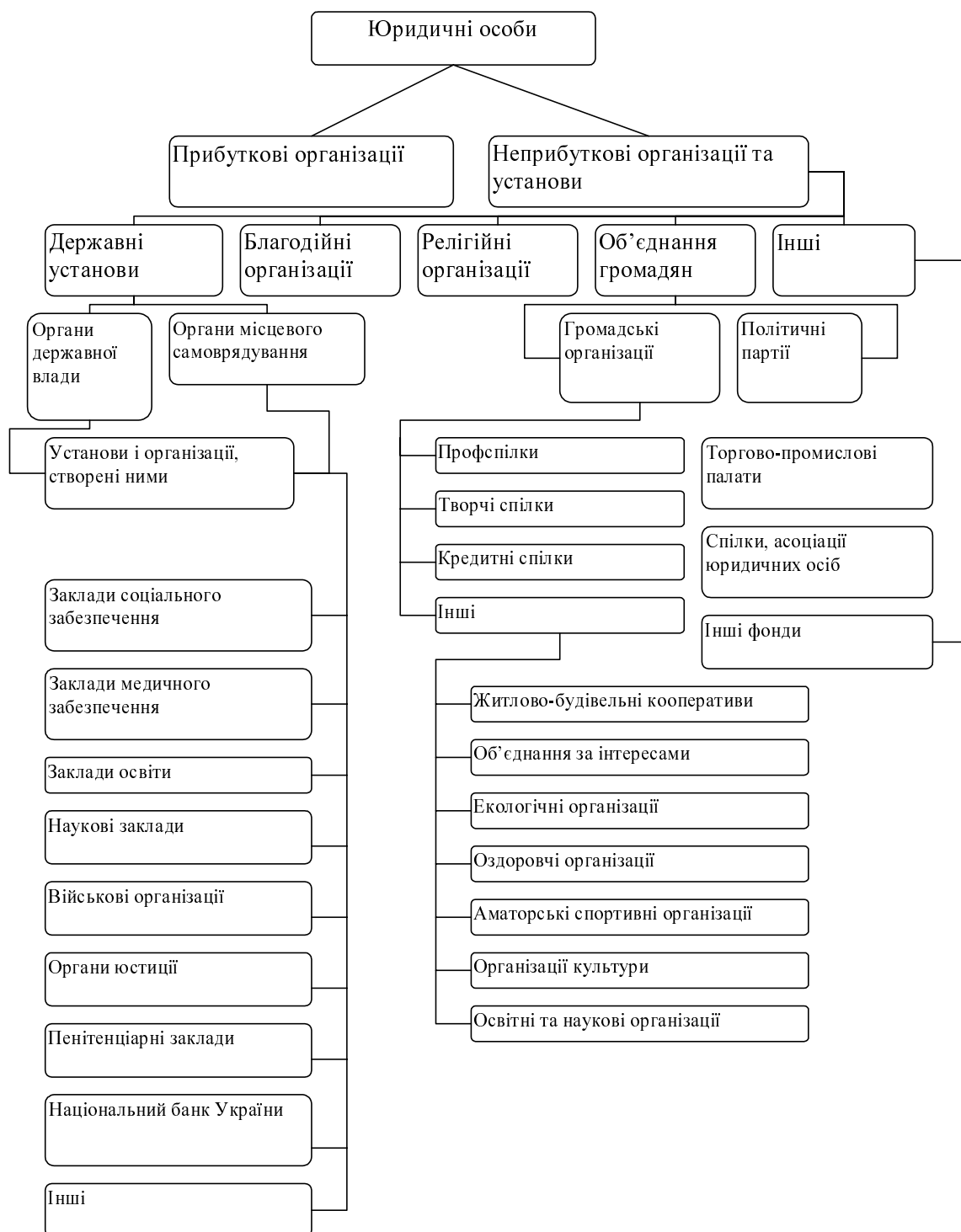

Рис. 1. Структура неприбуткових організацій в Україні (за Комаровою А.І.)

Загалом за даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ)⁶ в 1997–2002 рр. в Україні середньорічний темп росту кількості політичних партій становив 1,73, громадських організацій – 1,22, релігійних організацій – 1,27, профспілкових організацій – 1,52, благодійних організацій – 1,49. (табл. 1). Найвищі піки зростання кількості організацій спостерігались на початку 90-х років (зокрема стосовно релігійних організацій), потім в 1997 році, коли чисельність політичних партій зросла більш як у 4 рази, релігійних – у 2 рази. Щодо благодійних та профспілкових організацій, то аналогічні висхідні тенденції їх кількісних змін значною мірою спричинені прийняттям відповідного законодавства та перереєстрації існуючих структур.

Таблиця 1

**Динаміка розвитку окремих видів неприбуткових організацій
в Україні в 1997–2003рр. [13] (на початок року)**

Вид організації	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Середньорічний темп росту
Політична партія	360	1499	2231	4041	5477	8319	9696	1,73
Громадська організація	11360	18220	21973	25524	29083	33087	36802	1,22
Релігійна організація	3521	7581	9271	10751	12167	13660	15099	1,27
Профспілкова організація	1059	4579	5394	6176	10965	12415	13157	1,52
Благодійна організація	0	963	1868	3275	4525	5776	6968	1,49

На фоні незадовільних темпів соціального розвитку України (за аналогічний період середньорічні темпи росту грошових доходів населення становили 1,26, номінальної заробітної плати – 1,20, реальної заробітної плати – 1,02, зайнятості – 0,98, безробіття 1,13; питома вага оплати праці найманих працівників у ВВП скоротилася з 48,6% в 1997р. до 43,7% в 2002р.) нарощування кількості неприбуткових організацій має позитивні моменти – це й додаткові робочі місця, й доходи громадян, й зміни в мотивації соціальної активності населення. Так, за даними офіційної статистики громадськими організаціями України в 2001 р. з різних джерел було отримано 645,4 млн. грн. (залишок невикористаних коштів становив 40,7 млн. грн.)⁷. Використання коштів було таким: покриття вартості матеріальних витрат та оплати послуг – 25,7%, оплата праці – 18,4%, витрати на благодійну діяльність – 18,1%, капітальні вкладення – 1,7%, інші витрати – 36,2%. (В 1996 р. 10,2%, 13,8% 7,7%, 3,0%, 65,3%) [3].

Епіцентром скупчення видового, функціонального, кадрового, фінансового потенціалу неприбуткових організацій країни є м. Київ. Так, в частині громадських організацій столиця сьогодні концентрує в своїх межах понад $\frac{3}{4}$ загальної їх кількості: 1991р. – 89 %, 1992р. -73%, 1993р. -83%, 1994р. – 75%, 1995р. – 81%, 1996р. – 81%, 1997р. – 76%, 1998р. – 89%, 1999р. – 83%, 2000р. – 87%, 2001р. – 83%. У видовому розрізі найбільш розгалуженою є сфера спорту і туризму – 152 організації, науки – 150 організацій, з них відповідно 121 та 122 – зосереджено у Києві.

Проте, якщо подивитися на територіальну організацію основних й допоміжних служб, офісів, установ інфраструктури неприбуткових організацій в Україні, то можна дійти висновку про формування значної кількості регіональних та локальних полюсів їх росту⁸. Детальніше розглянемо

⁶ ЄДРПОУ – автоматизована система збирання, накопичення та опрацювання даних щодо суб'єктів господарської діяльності, акумулює в собі інформацію про всіх юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів, що знаходяться на території держави.

⁷ За обсягом майже рівнозначно бюджету Львівської області.

⁸ В Україні реєстрація неприбуткових організацій проводиться не лише центральними, але й територіальними (регіональними, місцевими) органами Міністерства юстиції України, тобто система їх обліку й статистики передбачає збір даних у кількох рівнях. Якщо центральними органами фіксуються організації з всеукраїнським, міжнародним статусом, то на місцевому - їх об'єднання, осередки, блоки (внаслідок чого інформація різнитиметься з тією, що приведена вище по КВЕД).

особливості територіального розвитку окремих видів неприбуткових організацій, зокрема громадські організації та їх об'єднання.

Об'єднання громадян. Станом на 1 січня 2002 року в Україні центральними органами юстиції легалізовано 1317 об'єднань громадян з всеукраїнським статусом (125 політичних партій, 1192 громадських організацій), 314 – з міжнародним статусом (відповідно 80,7% та 19,3%). Поряд з цим місцевими органами юстиції зареєстровано 32612 осередків політичних партій та 34967 осередків громадських організацій. Тобто загальна кількість об'єднань громадян в Україні становила в 2001 р. 69210 одиниць.

В останні роки динаміка зростання громадських організацій, як і політичних партій, є надзвичайно стрімкою, порівняно з початком 90-х років перевищила 100 кратну межу (1991 році було зареєстровано 319 діючих по сьогодні громадських організацій, в 1992 році – 1356, в 1993 році – 3257, в 1997 році – 3659, в 1998 році – 17781, в 2000 році – 21180, в 2001 році – 34967). У територіальному плані процес відбувається надзвичайно строкато. Найвищими темпами концентрації громадських організацій характеризуються м. Київ, а також Дніпропетровська, Донецька, Одеська області та АР Крим (регіони з потужним виробничо-промисловим потенціалом, з традиціями колективізму соціального життя, з доволі високим рівнем розвитку ринкової інфраструктури і обороту фінансового капіталу). Загалом же територіальну структуру мережі громадських організацій відображають спеціальні обстеження, згідно з якими 41% усіх громадських організацій України поширюють свою діяльність на територію окремих міст, 37% – діють на районному, 13% – на обласному рівні. Лише 9% організацій з них мають всеукраїнський та міжнародний статус [8]. Так, в частині громадських організацій і об'єднань всеукраїнського і міжнародного рівнів їх дислокація є моноцентричним явищем, в столиці України (табл. 2).

Таблиця 2

**Громадські організації і об'єднання України
Всеукраїнського і Міжнародного рівнів (без політичних партій) [8]**

(кількість утворень, од.)

Назви регіонів	Роки:											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Західний	0	0	9	10	7	8	2	8	9	5	3	3
Центральний (без Києва)	0	0	6	1	1	0	1	1	2	0	2	0
Північно-Східний	0	2	7	4	5	8	7	6	4	3	4	3
Східний	0	0	3	3	0	2	2	5	2	3	3	1
Придніпровський	0	2	3	2	2	5	0	5	1	13	7	1
Південний	0	4	12	3	7	3	6	6	2	3	7	7
Регіони в цілому	0	8	40	23	22	27	18	31	13	27	26	15
м. Київ	15	65	109	112	66	115	75	100	109	128	182	75
Україна, всього	15	73	149	135	88	142	93	131	122	155	208	90

Щодо громадських організацій, в яких постійно діючий центральний орган має місцевий статус (загалом в Україні в 2001 році нараховувалося 18904 організацій), то їх територіальна організація є поліцентричним явищем, зокрема: в Західному регіоні - 4103 організації (49% загальної кількості), в Центральному – 2130 (46%), Північно-Східному – 2890 (65%), Східному – 3183 (68%), Придніпровському – 2789 (63%), Південному – 3809 (71%) (в розрізі вказаних регіонів загалом діяло 8382, 4671, 4417, 4715, 4438, 5330 громадських організацій) [3].

Загалом же територіальні особливості розвитку громадських організацій усіх рівнів найкраще відображає *ступінь рівномірності розміщення їх по території*, показник який можна розрахувати як індекс територіальної концентрації явищ [4]. Модифікувавши деякі аспекти його розрахунку, отримуємо такі формули:

$$K_{т.конт.орг.} = \frac{1}{2} |S_i - P_i| * 100\%,$$

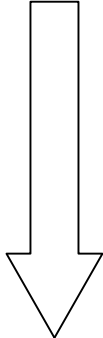
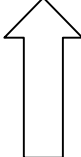
$$K_{т.конт.чл.} = \frac{1}{2} |S_i - Q_i| * 100\%,$$

де S_i – частка площі i -ї території (адміністративної області, району) в загальній площі території (по державі); P_i – частка кількості громадських організацій i -ї території (адміністративної області, району) в загальній кількості організацій (по державі); Q_i – частка осіб, що перебувають на обліку громадської організації i -ї території (адміністративної області, району) в загальній чисельності членів громадської організації (по державі).

Так, розрахувавши індекс територіальної концентрації кількості громадських організацій в Україні ($K_{тер.конт.організацій}$), можна дійти висновку, що найменш насиченими в цьому плані є Івано-Франківська, Сумська, Київська, Запорізька, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернівецька, Луганська, Миколаївська області (ступінь концентрації їх кількості є значно нижчим, або ж ледь досягає 50% усередненого значення по країні). Натомість в Закарпатській, Донецькій областях та в АР Крим показник у 2,8–3,8 разів перевищує усереднену межу.

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів територіальної концентрації кількості громадських організацій та їх членства в розрізі адміністративних областей України (без міст Київ та Севастополь) (2001р.)

$K_{тер.конт.організацій}$ (значення показника, %)		min ↓ max	Групи областей за ступенем концентрації явища	min ↓ max	$K_{тер.конт.членства}$ (значення показника, %):	
Івано-Франківська	13		Нижчий середнього	50%	6	АР Крим
Сумська	14				12	Дніпропетровська
Київська	23				20	Чернівецька
Запорізька	24				23	Харківська
Вінницька	28				43	Київська
Черкаська	33				55	Вінницька
Кіровоградська	40				60	Луганська
Чернівецька	40				66	Запорізька
Луганська	41				71	Кіровоградська
Миколаївська	55				84	Миколаївська
Тернопільська	87	50%	Середній 100%	150%	89	Івано-Франківська
Волинська	91				96	Одеська
Хмельницька	103				104	Черкаська
Херсонська	117				112	Тернопільська
Чернігівська	119				120	Хмельницька
Житомирська	124				127	Волинська
Рівненська	128				143	Чернігівська
Харківська	138				160	Полтавська
Полтавська	156				163	Рівненська
Одеська	161				211	Житомирська
Дніпропетровська	174	214	Херсонська			
Львівська	182	292	Сумська			
Закарпатська	281	431	Львівська			
Донецька	363	490	Донецька			
АР Крим	378		Вищий середнього	150%	522	Закарпатська

Щодо ступеня територіальної концентрації за показником розмірів членства громадських організацій ($K_{тер.конт.членів}$) України (без міст Київ та Севастополь), то ареали значного недонасичення явища формують АР Крим, Дніпропетровська, Чернівецька, Харківська, Київська, Вінницька області, дещо в меншій мірі Запорізька, Кіровоградська області. Натомість вражаючою є гро-

мадська активність в Донецькій, Херсонській, Сумській, Житомирській, Львівській, Закарпатській областях, що формують своєрідний прикордонний каркас окремих полюсів зростання (периферії, відмежованої фактором досяжності (віддаллю) до столиці – м. Києва). Їх виділення нашою думкою про існування в цих межах й відповідних кластерів (в т.ч. й соціальних), котрі віддзеркалюють не просто променеву форму просторової організації громадської, економічної, соціальної і політичної активності населення, відповідного середовища формування регіональної соціальної політики, а інформують й стимулюють співробітництво і створення мережових інноваційних регіональних структур[11].

Під час роботи нами аналізувалися різні фактори, що могли б детермінувати виділені групи подібності проявів громадської активності населення. Брали до уваги й інтегральні регіональні показники індексу людського розвитку, індексу захищеності населення, однак найбільш зрима кореляція відстежується в розрізі виділених обласних полюсів зростання громадської активності та показників інноваційного розвитку регіонів (рис. 2). Очевидно можна стверджувати про перспективність формування в регіонах нових виробничих мережових систем (транскордонних, екотуристичних інших кластерів) у взаємозв'язку з розробкою спеціальних програм соціального розвитку територій.

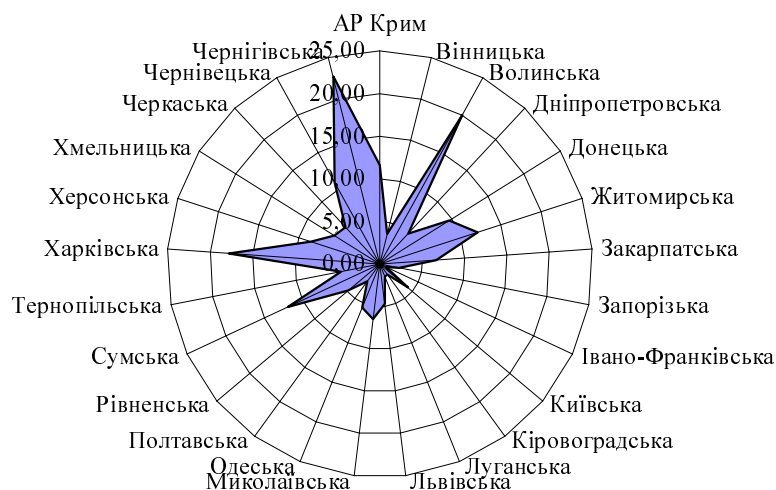

Рис. 2. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі відвантаженої інноваційної продукції в розрізі областей України в 2001 р

Проведене дослідження вказує на те, що нині на рівні окремих регіонів саме соціальні кластери мають шанс активізувати розвиток і механізми дії державних і громадських інститутів, які б були спроможні захистити людину від усіх вад ринку, створити можливості для самореалізації індивідууму на засадах соціального консенсусу, духовності, моралі, та професіоналізму, а для економіки і населення країни – забезпечити рух до стану активних ресурсокористувачів, могутнього і тривалого економічного зростання, що базується на самовідновних інноваційних автономних ресурсах [5]. Детальніша оцінка останніх дає можливість виявити й так звані „проблемні території”, в межах яких регулювання соціального розвитку підпадає під дію додаткових чинників.

Цікавою на фоні цього є інформація про територіальну диференціацію рівня довіри населення до діяльності громадських організацій в Україні, яка має протилежні просторові форми прояву, ніж це спостерігалось по показниках реєстрації їх кількісного складу. Так, аналізуючи матеріали загальнонаціонального соціологічного обстеження населення України по темі „Права і свободи людини в оцінках громадян України”, проведеного Інститутом політики у рамках проекту Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні „Сталий людський розвиток в Україні” (2000р., березень), можна відмітити вищий рівень довіри населення Західного регіону до діяльності громадських об’єднань, ніж по Україні (практично по всіх видах захисту прав громадян): права

особистості – 4,6%, громадянські права – 19,1%, соціально-економічні права – 18,7%, соціально – культурні права -19,1%, права взаємодії з державою – 3,4% (в цілому по державі відповідні рівні становлять 3,8%; 6,4%; 13,1%; 9,8%; 2,3%) (рис. 3). Виникає запитання, які ж причини такої ситуації. Відповідь можна шукати в політичній, в фінансово-економічній, в соціальній площинах. Звісно, що значну роль відіграє ідеологічний чинник, а саме курс на побудову в Україні громадянського суспільства, реалізація якого супроводжується державною підтримкою (інформаційної, організаційної, фінансової) громадських рухів як основи подальшого їх переростання в громадські структури. Зазначимо, що динаміка розвитку громадських об'єднань не є задовільною не лише у Західному регіоні, але й в Україні загалом, піддається критиці як така, що не відповідає міжнародним критеріям демократизації суспільства, забезпечення правової і соціальної стійкості умов людського розвитку⁹..

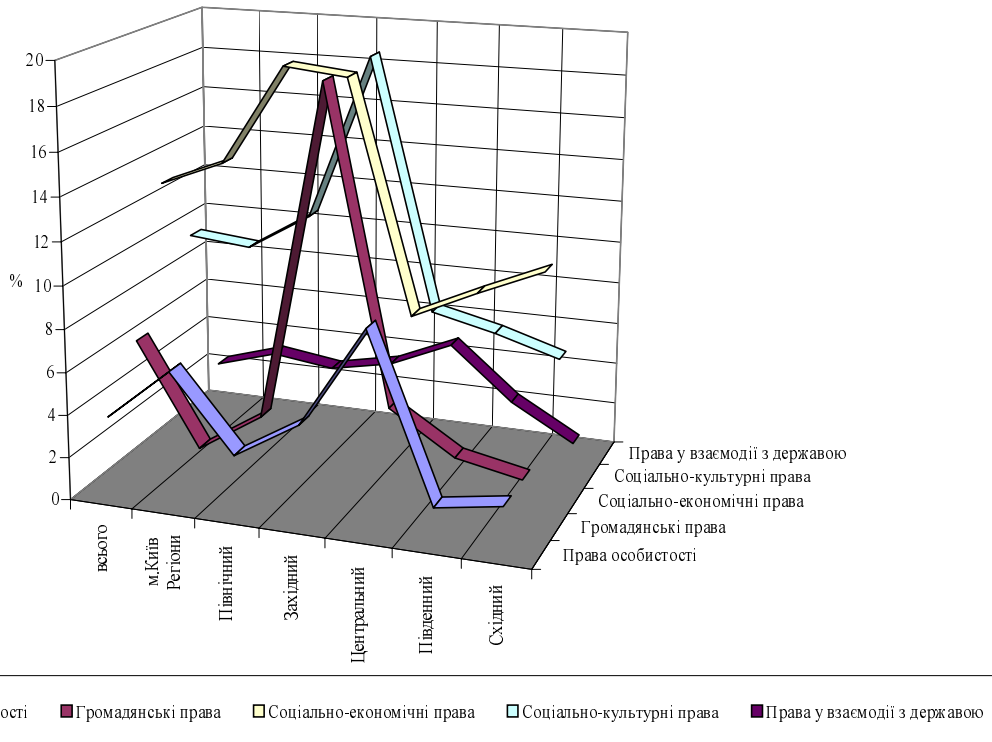

Рис. 3. Довіра населення регіонів України до громадських організацій в соціологічній оцінці в 2000 р.

Аналіз статистичних даних засвідчує, що неприбуткові організації в Україні активно включаються в різні аспекти організації регіонального соціального життя. Незважаючи на те, що на етапі трансформації економіки фактор економії часу, як передумова продуктивної зайнятості, перекриває мотивацію участі населення у громадському житті, вони в значній мірі перебирають на себе ціле коло соціальних функцій, котрі тривалий час виконувала держава. Так, в системі охорони здоров'я саме громадські організації активізують моніторинг за способом життя, організують діяльність в сфері медичної опіки щодо харчування, екології, спадковості, чим МОЗ практично не займається. У червні 2002 року в Україні створена Українська Федерація громадських організацій сприяння охороні здоров'я, яка планує надання населенню широкого спектру соціальних послуг [10], має намір створити наукову громадську експертизу медичних послуг, товарів та виробів

⁹Див.: Для порівняння можна вказати, що Фінляндія (5,2 млн. чол.), країна з розвинутою економікою, має громадських організацій 200-300 тисяч, Словаччина (5,4 млн. чол.), країна з перехідною економікою, – 10 тисяч. Філіппіни (79,4млн.чол.) налічують 58 тисяч таких організацій (Геєць В.М. Перспективи та умови довгострокового економічного розвитку України //Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку. Щорічник наукових праць. Вип.. ХХІІІ. – Львів: ЛБІ НБУ. – 2001. – С. 8-9).

медичного призначення, систему захисту прав споживачів на громадських засадах. Це ще один крок до створення високоефективної системи консюмеризму – системи зростання рівня життя населення в ринкових умовах.

Висновки. Отже, неприбуткові громадські організації, які є практично візитною карткою становлення в Україні громадянського суспільства – посилено розвиваються. Різнопрофільною є їх видова структура. У територіальному аспекті їх рух є доволі деформований, а тому вимагає посиленої уваги й аналізу причин такої ситуації. Результати роботи засвідчують існування в Україні специфічних полюсів громадської активності населення, які утворюють своєрідну променеву структуру її територіальної організації окремих ядер, рівновіддалено дислокованих від центру, проте обов'язково розміщених вздовж державного кордону країни. З проаналізованих факторів виникнення такої ситуації найбільшу вагу має фактор інноваційного розвитку, який є вирішальним й при формуванні мережових систем нової регіональної економіки – виробничих кластерів. Їх формування може ініціювати створення кластерів й соціальних. Тобто своєрідною нішею перспективного розвитку неприбуткових організацій є їх діяльність в умовах соціальних кластерів окремих територій. Загалом неприбуткові організації вимагають підтримки, організації й пропаганди, належного переоцінювання свого значення в реалізації заходів загальнонаціональної і регіональної соціальної політики держави.

1. Вісник податкової служби України. –К.: 2002. – №22. 2. Войтович С.О. Соціальні інститути суспільства: рід, влада, власність. – К., 1998. – С.79. 3. Громадські організації в Україні: Статистичний бюлетень./ Державний комітет статистики України. – К.: Державний комітет статистики України, 2002. – С.10–12. 4. Демографический энциклопедический словарь/ Редкол.: Валентей Д.И. (гл.ред.) и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1985. – С. 262. 5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.№ / Редкол.: ...С.В.Мочерний (від. Ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – С.535. 6. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – С.72. 7. Золотухін О. Неприбутковий калейдоскоп: від оподаткування до бухгалтерського обліку// Вісник податкової служби України. – 2002. – №22. – С.41–48; Савченко Т. Звіт неприбуткових установ і організацій набуває статусу податкової декларації // Вісник податкової служби України. – 2002. – №22. – С.19–20. 8. Комарова А.І. Громадські організації і об'єднання (NGO) в Україні: реалії, проблеми, перспективи //Соціальне партнерство – механізм реалізації прав людини, розбудови правової держави, громадського суспільства. Міжвід. наук. збірн. – К.: НДІ „Проблем людини”, 2000. – Т.24. – С.604. 9. Молітор Г.Т. Наступна тисяча років: „Велика п'ятірка” двигунів економічного зростання // Реферативний журн. Соціальные и гуманитарные науки. Сер. 2. Экономика. – 2000. – №4. – С.84, 85. 10. Порохняк-Гановська Л.А. Громадська політика в охороні здоров'я населення України //Нова медицина. – К.: 2002. – №4. – С. 5. 11. Соколенко С. Новые производственные системы – эффективный путь подъема региональной экономики (мировой и первый отечественный опыт) //Нові виробничі системи і прискорений розвиток регіонів. Матеріали міжнародного економічного форуму (м. Київ, 16 листопада 2001 р.). – К.: ЛОГОС, 2002. – С37–51. 12. Складено за: цим же джерелом. – С.600–678. 13. Статистичний щорічник України за 2002 рік. Державний комітет статистики України –К.: В-во „Консультант”, 2003. – С.98.